

МОВАЗНАЎСТВА

УДК 821.161.3'282'367

Ю. Л. ХВІЛАНЧУК

АСНОЎНЫЯ ЭТАПЫ ДАСЛЕДАВАННЯ СІНТАКСІСУ БЕЛАРУСКІХ НАРОДНЫХ ГАВОРАК

*Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, Мінск, Беларусь,
e-mail: juliekhvilontchouk@tut.by*

Статья посвящена анализу основных исследований в области белорусского диалектного синтаксиса начиная с 1920-х гг. и заканчивая сегодняшним временем. На основе составленного библиографического списка были проведены подсчеты работ по синтаксису народных говоров, относящихся к различным научным и учебно-методическим жанрам: диссертации, монографические исследования, атласы.

Ключевые слова: национальное языкознание, диалектология, местные говоры, монографические исследования, лингвогеографические работы, научные публикации, диссертации, региональные микроатласы, синтаксические особенности, диалектные конструкции.

J. L. KHVILANTCHOUK

THE MAIN STAGES OF RESEARCH ON SYNTAX OF BELARUSIAN FOLK DIALECTS

*National Academy of Sciences of Belarus, Centre for Belarusian Culture, Language and Literature Research, Minsk, Belarus,
e-mail: juliekhvilontchouk@tut.by*

The article is devoted to the analysis of the main researches in the field of Belarusian dialect syntax from the 1920s of the 20th century to the present day. Based on the compiled list calculations of works on the syntax of folk dialects, belonging to different scientific and educational genres, such as dissertations, monographs, atlases have been made.

Keywords: national linguistics, dialectology, local dialects, monographic studies, linguo-geographic research, scientific publications, theses, regional mcrainey, syntactic peculiarities, dialect design.

Станаўленне нацыянальнага мовазнаўства ў пачатку 1920-х гг. характарызавалася разгортваннем даследаванняў у галіне дыялекталогіі. Да вывучэння народных гаворак даследчыкаў заахвочвалі не толькі ўласна лінгвістычныя інтарэсы, але і краязнаўчая работа, шырока разгорнутая ў гэты перыяд. Менавіта ў гэты час пачалі стварацца і выдавацца інструкцыі і праграмы па вывучэнні розных поліструктурных асаблівасцей беларускіх гаворак, у тым ліку і сінтаксічных. Адначасова з'яўляюцца змястоўныя дыялекталагічныя працы П. А. Растаргуева [1], П. А. Бузука [2], І. В. Ваўка-Левановіча [3], С. М. Некрашэвіча [4], а таксама іншых навукоўцаў, прысвечаныя вывучэнню гаворак этнагенетычнага памежжа і цэнтральных раёнаў Беларусі. Адметнай асаблівасцю многіх з іх з'яўляецца апісанне не толькі фанетыка-марфалагічных, лексічных, але і некаторых сінтаксічных асаблівасцей, уласцівых даследаваным гаворкам. Напрыклад, П. А. Бузук у сваёй працы «Да характарыстыкі цэнтральных беларускіх дыялектаў. Гутаркі Асіповіцкага раёна» адзначае адметнасці ўжывання канструкцый тыпу *ён быў здароў, лепшы ад мяне*. С. М. Некрашэвіч у даследаванні «Да характарыстыкі беларускіх гаворак Парыцкага раёна» апісанню сінтаксічных асаблівасцей мясцовых гаворак прысвячае спецыяльны раздзел «Сінтаксіс», дзе разглядае спосабы выражэння выказніка, адносіны паміж дзейнікам і выказнікам, асаблівасці ўжывання некаторых прыназоўнікавых і беспрыназоўнікавых канструкцый. Аднак даць падрабязнае апісанне

сінтаксічных асаблівасцей, характэрных беларускім гаворкам нават у межах Усходняй Беларусі, на этапе станаўлення дыялекталогіі беларускай мовы навукоўцы не змаглі.

Не ўдалося атрымаць поўнага ўяўлення пра склад сінтаксічных сродкаў беларускага маўлення ў іх рэгіянальнай спецыфіцы і ў 1950-я гг., хоць гэта быў надзвычай плённы на вывучэнне беларускіх гаворак час. Якраз тады дыялектная мова даследавалася і манаграфічным, і лінгвагеаграфічным шляхам. Так, было зроблена манаграфічнае апісанне гаворак звыш 20 раёнаў Беларусі. Гэта працы П. М. Гапановіча (Мінскі р-н) [5], М. В. Бірылы (Краснаслабодскі р-н) [6], Я. М. Рамановіч (Уздзенскі р-н) [7], Т. С. Янковай (Лоеўскі р-н) [8], Т. Ф. Сцяшковіч (Ваўкавыскі р-н) [9], Ф. М. Янкоўскага (Глускі р-н) [10], І. М. Гайдукевіча (Дрысенскі р-н) [11], Д. С. Целянцюка (Лунінецкі р-н) [12] і інш. Большасць з пералічаных вышэй прац прысвечана даследаванню фанетычнай і марфалагічнай сістэмы гаворак пэўнага раёна. Аднак адметнай часткай некаторых манаграфічных даследаванняў з'яўлялася характарыстыка мясцовых гаворак таксама з боку сінтаксічных асаблівасцей. Гэта навуковыя працы Д. С. Целянцюка (1950), М. В. Бірылы (1953), Я. М. Рамановіч (1953), І. М. Гайдукевіча (1954). Іх спецыфіку складала тое, што апісанне сінтаксічных мясцовых рыс грунтавалася на дыферэнцыяльным прынцыпе. Адзначаліся толькі тыя сінтаксічныя асаблівасці, якімі дадзеная гаворка адрознівалася ад літаратурнай мовы. Па гэтай прычыне даследаванні не давалі поўнага ўяўлення пра ўвесь комплекс сінтаксічных гаворкавых асаблівасцей, не раскрывалі ўсю глыбіню дыялектных адносін у галіне мясцовага сінтаксісу.

Акрамя гэтага, у 1950-я гг. у друку з'яўляецца вялікая колькасць навуковых артыкулаў па дыялектнай сінтаксічнай праблематыцы, у якіх аналізаваліся некаторыя дыялектныя асаблівасці паўночна-ўсходніх, паўднёвабеларускіх (гл. Ю. Ф. Мацкевіч) [13; 14], сярэднебеларускіх гаворак – гаворкі Уздзенскага раёна Мінскай вобласці (гл. Я. М. Рамановіч) [15], гаворкі Глускага раёна (Ф. М. Янкоўскі) і інш. [16]. Менавіта ў 1950-я гг. з'яўляецца першы метадычны дапаможнік для практычных заняткаў па дыялекталогіі Т. П. Сцяшковіч (1959) [17], у якім разглядаюцца пераважна фанетычныя, марфалагічныя асаблівасці гаворак Ваўкавыскага раёна Гродзенскай вобласці. З сінтаксічных асаблівасцей аўтар характарызуе аднастаўныя і двухстаўныя сказы.

Актыўным вывучэннем сінтаксісу паўднёва-заходніх беларускіх гаворак у 1960-я гг. займаецца А. Я. Баханькоў. У гэты перыяд выходзіць рад навуковых артыкулаў даследчыка [18–23]. Вынікі даследчай працы аўтара адлюстраваны ў кандыдацкай дысертацыі, якую А. Я. Баханькоў абараніў у 1961 г. [24].

Шматлікія пытанні сінтаксісу беларускай мовы ў 1960-я гг. не здолелі вырашыць і складальнікі «Дыялекталагічнага атласа беларускай мовы» (Мінск, 1963 г.) [25]. Адлюстраванню сінтаксічных моўных з'яў у атласе было прысвечана каля 20 пытанняў (ДАБМ, карты № 205-225). На картах былі паказаны толькі тыя сінтаксічныя з'явы, якія рэпрэзентуюць супрацьпастаўленыя групы беларускіх гаворак.

На аснове матэрыялаў ДАБМ у 1960-я гг. быў створаны вучэбны дапаможнік для філалагічных факультэтаў універсітэтаў і педінстытутаў «Нарысы па беларускай дыялекталогіі» (Мінск, 1964) [26]. З улікам характару кнігі яе спецыяльны раздзел прысвечаны праблемам дыялектнага сінтаксісу. Увага даследчыкаў засяроджваецца на простым сказе. Апошні характарызуецца паводле тыпаў адрозненняў словаспалучэнняў – супрацьпастаўленых і несупрацьпастаўленых, прэдыкатыўных і непрэдыкатыўных, па адрозненнях у абзначэнні часу дзеяння, якасных ацэнак дзеяння і г. д., падаюцца ў выданні і некаторыя іншыя асаблівасці. Аднак, нягледзячы на змястоўнасць звестак, адлюстраваных у дапаможніку, шматлікія пытанні пра сінтаксічныя адметнасці беларускіх народных гаворак тут таксама засталіся не раскрытыя.

Вывучэнне дыялектнага сінтаксісу актывізавалася, калі згодна з рашэннем чацвёртага Міжнароднага з'езда славістаў пачалася праца над агульнаславянскім лінгвістычным атласам (АЛА). У 1965 г. выйшаў «Апытальнік АЛА», у якім прадстаўлены ўсе моўныя ўзроўні, у тым ліку і сінтаксічны. «Апытальнік АЛА» змяшчаў 100 пытанняў па сінтаксісе. Упершыню ў гісторыі славянскага мовазнаўства па адзінай праграме і па адзінай транскрыпцыі былі даследаваны ўсе славянскія мовы і дыялекты на вялікай тэрыторыі. Прыназоўнікавым канструкцыям прысвечана 17 пытанняў. Гэта канструкцыі, якія выражаюць прасторавыя, аб'ектныя значэнні, адно пытанне

вызначае фіксацыю канструкцый з часавым значэннем. Падрабязна прааналізавала сінтаксічны раздзел апытальніка АЛА І. Б. Кузьміна ў працы «О некоторых предложных конструкциях в говорах восточнославянских языков (по материалам ОЛА)» [27].

Важным выданнем у галіне нацыянальнай дыялекталогіі стаў вучэбны дапаможнік па беларускай дыялекталогіі для філалагічных факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў Э. Блінавай, Е. Мяцельскай (1969) [28]. Для складання кнігі аўтары выкарысталі матэрыялы ДАБМ, «Нарысаў па беларускай дыялекталогіі», работу «Лінгвістычная геаграфія і групойка беларускіх гаворак» і інш. Выданне мае комплексны характар. У кнізе разглядаюцца з’явы фанетыкі, граматыкі, лексікі. Асаблівасцям дыялектнага сінтаксісу прысвечаны спецыяльны раздзел, дзе аналізуюцца просты і складаны сказы.

Адметным перыядам у галіне сінтаксісу нацыянальнай дыялекталогіі з’яўляецца другая палова мінулага стагоддзя. У 1970-я гг. абараняецца 4 дысертацыі па дыялекталогічных праблемах. Гэта кандыдацкія дысертацыі С. М. Прохаравай (1970) [29], І. Я. Яшкіна (1970) [30], Л. В. Жураўскай (1979) [31], В. А. Горленка (1972) [32], у якіх сінтаксіс быў спецыяльным аб’ектам вывучэння ці выступаў у якасці аднаго са складнікаў даследавання. У прыватнасці, у гэты перыяд даследуюцца сінтаксіс дзеяслоўных словазлучэнняў (С. М. Прохарава), спосабы перадачы чужой мовы ў народных гаворках (В. А. Горленка), сінтаксіс беларускіх народных казак (Л. В. Жураўская), сінтаксічныя асаблівасці гаворак Слаўгарадчыны (І. Я. Яшкін). Акрамя таго, выходзіць манаграфія А. П. Груцы, прысвечаная гісторыі развіцця складаназалежнага сказа ў беларускай мове (на матэрыяле помнікаў беларускай пісьменнасці XIV–XVII стст. і сучасных беларускіх гаворак) [33]. З’яўляецца вялікая колькасць публікацый, у якіх разглядаюцца сінтаксічныя асаблівасці прыназоўнікавых і беспрыназоўнікавых канструкцый у беларускіх гаворках (І. Ф. Долбік) [34], словазлучэнні з дзеясловамі маўлення і руху (С. М. Прохарава) [35], канструкцыі з простаю мовай (В. А. Горленка) [36–39] і інш.

Перыяд 1980-х гг. – гэта храналагічны прамежак, калі праблемам сінтаксісу гаворак беларускай мовы ў нацыянальным мовазнаўстве былі прысвечаны асобныя навуковыя публікацыі (пераважна артыкулы В. І. Рагаўцова [40], С. М. Прохаравай [41–47], І. Б. Кузьміной [48–49], А. А. Івановай [50], Г. А. Цыхуна [51], А. Р. Хромчанкі [52] і інш.) і толькі адна манаграфія І. Я. Яшкіна «Узаемадзеянне рознадыялектных сістэм: Марфалогія. Сінтаксіс» (Мінск, 1980) [53], у якой упершыню разглядаюцца марфалагічныя і сінтаксічныя асаблівасці сучасных гаворак Сярэдняга Пасожжа (Слаўгарадскі раён Магілёўскай вобласці і частка Гомельскай). Апісанне праводзіцца ў плане сістэмнага параўнання сінтаксічных асаблівасцей слаўгарадскіх і наогул сярэднясожскіх гаворак з сістэмай беларускай літаратурнай мовы.

Важнай падзеяй канца 1980-х гг. з’яўляецца тое, што ў Інстытуце рускай мовы РАН распачынаецца праца над калектыўным навуковым праектам «Восточнославянские изоглоссы» (ВСИ). Вынікам гэтай працы з’яўляецца выданне чатырох выпускаў ВСИ (ВСИ-1, 1995, ВСИ-2 1998, ВСИ-3 2000, ВСИ-4 2006) [54–57]. Неабходна падкрэсліць, што ў гэтым даследаванні былі ўпершыню прааналізаваны дыялектныя асаблівасці ў лінгвагеаграфічным, апісальным і гістарычным аспектах з улікам іх усходнеславянскай значнасці. Асаблівая ўвага была скіравана на вывучэнне канкрэтных з’яў фанетыкі, марфаналогіі, марфалогіі, сінтаксісу¹ і лексікі. Але вялікая колькасць пытанняў агульнага характару не атрымалі разгорнутага аналізу ў рамках ВСИ [54–57].

Новы напрамак у галіне нацыянальнага дыялектнага сінтаксісу – «тэорыю поля» пачынае выкарыстоўваць у сваіх даследаваннях С. М. Прохарава. У пачатку 1990-х гг. яна абараніла першую па дыялектным сінтаксісе **доктарскую дысертацыю** на тэму «Ареально-типологическая характеристика синтаксиса переходной русско-белорусской зоны» [58].

¹ З сінтаксічных з’яў былі даследаваны: 1. Предикативное употребление деепричастий на –ши (Л. Е. Лопатина, 1 вып., 1995); 2. Объектно-целевые конструкции (типа *по бабушку, по грибы*) (Л. Е. Лопатина, 1 вып., 1995); 3. Употребление предложно-падежных сочетаний типа *по лесам – по лесам* (Л. Е. Лопатина, 2 вып., 1998); 4. Родительный падеж в функции прямого объекта (Л. Е. Лопатина, 2 вып., 1998); 5. Сочетания типа *у меня болит голова – мне галава баліць* (Л. Е. Лопатина, 2 вып., 1998); 6. Словосочетания числительных *два, три, четыре* с существительными (Л. Е. Лопатина, 2 вып., 1998); 7. Конструкции типа рус. *корова (корову) подоено*, бел. *грыбы пазбірана*, укр. *гроші узято* (Л. Е. Лопатина, 3 вып., 2000); 8. Формы винительного падежа множественного числа одушевленных существительных (Л. Е. Лопатина, 3 вып., 2000).

У 1991 г. выходзіць манаграфія С. М. Прохаравай [59], у якой аналізуецца сінтаксічная сістэма пераходнай руска-беларускай зоны, даследуецца 10 раёнаў Смаленскай вобласці. Вывучэнне пэўных сінтаксічных асаблівасцей гаворак даследчыца вядзе, грунтуючыся на тэорыі поля. Да такога падыходу пры апісанні дыялектнага сінтаксісу яшчэ ніхто не звяртаўся. Гэта тэорыя дазволіла адэкватна выявіць дыялектную сінтаксічную сістэму ва ўсёй яе супярэчлівасці.

Дадзеная методыка даследавання дазволіла паказаць спецыфічныя дыялектныя з'явы, арэалы іх распаўсюджвання на славянскай тэрыторыі. У якасці дадатку даследчыца прапанавала 22 карты распаўсюджвання дыялектных канструкцый. Акрамя навуковых прац С. М. Прохаравай, праблемам сінтаксісу гаворак беларускай мовы у перыяд 1990-х гг. прысвечаны і асобныя публікацыі М. І. Пашкевіч [60], М. Г. Жалязняк [61], Г. І. Рагаўцова [62] і інш.

Пачатак новага стагоддзя адзначаецца абаронай трох кандыдацкіх дысертацый, даследчыкі якіх закранаюць у сваіх працах праблемы дыялектнага сінтаксісу. Гэта дысертацыя А. Р. Хромчанкі (Мінск, 2001) [63], кандыдацкая дысертацыя В. А. Палетаевай: «Принципы составления регионального синтаксического атласа: Переходная русско-белорусская языковая зона (Витебщина – Смоленщина)» [64]. У рамках даследавання быў складзены «Рэгіянальны сінтаксічны атлас гаворак Віцебскай вобласці», які ўключае 39 карт і кандыдацкая дысертацыя Н. П. Малашанкі (Гомель, 2006), у якой даследуецца сінтаксіс беларускай народнай песні [65].

У 2009 г. у беларускім мовазнаўстве з'яўляецца яшчэ адзін рэгіянальны мікраатлас – «Атлас гаворак паўночна-ўсходняй Брэстчыны» (Мінск, 2009) Ю. В. Чарнякевіча [66], у якім пракартаграфана ўжыванне дыялектных канструкцый тыпу *ісці па (но) ваду* і *ісці за вадой; ехаць на кані і ехаць канём; ісці па (но) грыбы* і *ісці ў грыбы, за грыбамі; ісці па (но) дровы і за дровамі* [карты № 114–117].

Такім чынам, адметнасць новага стагоддзя заключаецца ў з'яўленні дзвюх прац лінгвагеаграфічнага характару, у якіх сінтаксічныя адносіны адлюстраваны рэгіянальна.

Пачатак XXI стагоддзя характарызуецца і тым, што з'яўляюцца публікацыі замежных навукоўцаў, прысвечаныя аналізу сінтаксічных асаблівасцей беларускай дыялектнай мовы ў межах яе этнагенетычнага пашырэння. Найперш гэта манаграфія Б. Сегеня «Прыназоўнік у сістэме адной усходнеславянскай гаворкі Беласточчыны» (Беласток, 2001) [67]. У манаграфіі аналізуецца прыназоўнікавыя словазлучэнні, даецца дэтальнае апісанне прыназоўнікаў перыферычнай гаворкі ў этымалагічным і семантычным аспектах, а таксама вызначаюцца суадносіны з прыназоўнікамі перш за ўсё беларускай літаратурнай мовы. Аналіз прыназоўнікаў упершыню праводзіцца на матэрыяле пэўнай гаворкі, у лакальна абмежаваным рэгіёне. Манаграфія М. Янковяка «Gvady białoruskie na Łotwie w rejonie Krasławskim stadium socjolingwistyczne» (Варшава, 2009 г., яе беларускі адпаведнік «Беларускія гаворкі ў Краслаўскім раёне Латвіі: сацыялінгвістычнае даследаванне» (Смаленск, 2015)) [68; 69]. У кнізе аналізуецца беларускія гаворкі, якія функцыянуюць у межах сучаснай Латвіі. Асновай для манаграфіі стаў матэрыял, сабраны аўтарам у 2004–2007 гг. у час палявых даследаванняў. Аўтарам разглядаюцца фанетычныя, марфалагічныя, сінтаксічныя, лексічныя моўныя рысы беларускіх гаворак. З сінтаксічных асаблівасцей аналізуецца характэрныя для рэгіёна канструкцыі з прыназоўнікам *да і к*, якія абазначаюць рух у кірунку асобы; канструкцыі з дзеясловам *вучыцца* + назоўнік ва ўскосным склоне з прыназоўнікам *на/за* або без прыназоўніка; канструкцыі тыпу *ў мяне баліць галава і мне баліць галава*. Значнай падзеяй гэтага часу варта лічыць і публікацыю падручніка па беларускай дыялекталогіі Н. Баршчэўскай і М. Янковяка «Dialektologia Białoruska» (Варшава, 2012) [70].

Такім чынам, станаўленне і развіццё беларускай дыялектнай сінтаксічнай навукі адбывалася на працягу многіх дзесяцігоддзяў. Але вывучэнне пытанняў сінтаксічнай арганізацыі мовы беларускіх народных гаворак да сённяшняга часу не атрымала належнага тэарэтычнага і практычнага асэнсавання. У беларускай дыялекталогіі няма яшчэ ніводнай спецыяльнай працы, прысвечанай комплекснаму даследаванню сінтаксічных асаблівасцей беларускіх народных гаворках або пэўнай рысе з улікам яе распаўсюджвання, станаўлення і развіцця. Як сведчыць абагульняючая табліца «Працы па дыялектным сінтаксісе», складзеная на аснове бібліяграфічнага спісу, даследаванняў у галіне дыялектнага сінтаксісу вельмі мала ў параўнанні з аналагічнымі

даследаваннямі сінтаксісу ў літаратурнай мове. За перыяд з 1950 па 2015 г. было абаронена толькі 12 кандыдацкіх і адна доктарская дысертацыя. Для параўнання: па сінтаксісе ў літаратурнай мове – 57 кандыдацкіх і 16 доктарскіх дысертацый за перыяд з 1940 па 2000 г.¹ Падкрэслім, што важнай часткай у такіх навуковых працах з’яўляюцца праблемы сінтаксісу мясцовых гаворак. Кандыдацкія дысертацыі, у якіх даследаваліся рознаструктурныя, у тым ліку і сінтаксічныя асаблівасці асобных мясцовых гаворак, за перыяд з 1950 па 2015 г. абаранілі Д. С. Целянцюк (1950), М. В. Бірыла (1953), Я. М. Рамановіч (1953), І. М. Гайдукевіч (1954), А. Я. Баханькоў (1961), С. М. Прохарава (1970), І. Я. Яшкін (1970), В. А. Горленка (1972), Л. В. Жураўская (1979), А. В. Хромчанка (2001), В. А. Палетаева (2003), Н. П. Малашанка (2006) (усяго 12) і адну доктарскую дысертацыю, прысвечаную выключна апісанню сінтаксічных адносін у памежным беларуска-рускім арэале абараніла С. М. Прохарава (1991).

Працы па дыялектным сінтаксісе

Гады	Дысертацыі: докт./канд.	Манаграфіі	Атласы	Падручнікі/дапаможнікі для ВНУ
1920-я гг.	–	–	–	–
1930-я гг.	–	–	–	–
1940-я гг.	–	–	–	–
1950-я гг.	0/4	–	–	1
1960-я гг.	0/1	–	1	2
1970-я гг.	0/4	1	–	–
1980-я гг.	–	1	–	–
1990-я гг.	1/0	1	–	–
2000-я гг.	0/3	1	2	–
2010 – да сённяшняга часу	–	–	–	1
Усяго	1/12	4	3	4

За перыяд з 1970 па 2009 г. з’явілася 4 манаграфіі (табліца) па дыялектным сінтаксісе. Калі прыгадаць, што першае манаграфічнае апісанне адносіцца да 1910 года і звязана з іменем Я. Ф. Карскага, то праз 60 гадоў з’яўляецца другая па публікацыі манаграфія А. П. Груцы (1970) па гісторыі развіцця складаназалежнага сказа, затым выходзяць манаграфіі І. Я. Яшкіна (1980), С. М. Прохаравай (1991). Апошняе манаграфічнае даследаванне, прысвечанае вывучэнню моўных асаблівасцей беларускіх гаворак, у тым ліку і сінтаксічных, звязана з іменем польскага моваведа М. Янковяка (2009).

За перыяд з 1963 па 2003 г. выйшлі 3 атласы. Першы, самы буйны, ДАБМ (1963) і два мікраатласы – «Рэгіянальны сінтаксічны атлас гаворак Віцебскай вобласці» (2003) В. А. Палетавай, «Атлас гаворак паўночна-ўсходняй Брэстчыны» (2009) Ю. В. Чарнякевіча, у якіх пракартаграфаваны толькі некаторыя дыялектныя канструкцыі.

За перыяд з 1950 па 2012 г. з’явіліся падручнікі і дапаможнікі для ВНУ па дыялекталогіі (усяго 4), у якіх прадстаўлены аналіз сінтаксічных асаблівасцей беларускіх народных гаворак. Гэта метадычны дапаможнік для практычных заняткаў па рэгіянальных праблемах дыялекталогіі Т. П. Сцяшковіч (1959), вучэбныя дапаможнікі: «Нарысы па беларускай дыялекталогіі» (1964) пад рэдакцыяй Р. І. Аванэсава, «Беларуская дыялекталогія» (1969) Э. Блінавай, Е. Мяцельскай і дапаможнік па беларускай дыялекталогіі Н. Баршчэўскай і М. Янковяка «Dialektologia Białoruska» (Варшава 2012 г.), выдадзены ў замежжы для тых, хто вывучае беларускую мову.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. *Расторгуев, П. А.* Говоры восточных уездов Гомельской губернии в их современном состоянии / П. А. Расторгуев. – Минск, 1927. – 24 с.
2. *Бузук, П. А.* Да характарыстыкі цэнтральнабеларускіх дыялектаў. Гутаркі Асіповіцкага раёна / П. А. Бузук // Зап. адд. гуманіт. навук. Працы класа філалогіі. – 1929. – Т. 2, кн. 9. – С. 245–259.

¹ Даныя паводле артыкула С. Важніка «Развіццё сінтаксічнай тэорыі ў беларускай лінгвістыцы: гісторыя і сучаснасць» (Веснік БДУ. – 2011. – Сер. 4. – № 2. – С. 32–41).

3. *Воўк-Левановіч, Я. В.* Важнейшыя рысы гаворкі вёскі Татаркавічы і гаворак ваколічных вёсак / Я. В. Воўк-Левановіч // Зап. аддз. гуманіт. навук. Працы класа філалогіі. – 1929. – Т. 1, кн. 2 – С. 147–219.
4. *Некарашэвіч, С.* Да характарыстыкі беларускіх гаворак Парыцкага раёна (Кароткі этнаграфічна-лінгвістычны нарыс) / С. Некрашэвіч // Зап. аддз. гуманіт. навук. Працы класа філалогіі. – 1929. – Т. 2, кн. 9. – С. 159–244.
5. *Гапановіч, П. Н.* К вопросу о народно-диалектной основе современного белорусского национально-литературного языка (Говоры Минского района Минской области) : автореф. дис. ... канд. филол. наук / П. Н. Гапанович ; Акад. наук БССР, Ин-т языкознания. – Минск, 1954. – 19 с.
6. *Бирилло, Н. В.* Говоры Краснослободского района Бобруйской области : автореф. дис. ... канд. филол. наук / М. В. Бирилло ; Акад. наук БССР, Ин-т языкознания. – Минск, 1953. – 19 с.
7. *Романович, Е. М.* Говоры Узденского района Минской области : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Я. М. Романович ; Акад. наук БССР, Ин-т языкознания. – Минск, 1953. – 16 с.
8. *Янкова, Т. С.* Говоры Лоевского района Гомельской области. (Фонетика и морфология) : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Т. С. Янкова ; Акад. наук БССР, Ин-т языкознания. – М., 1955. – 19 с.
9. *Шешкович, Т. Ф.* Говоры Волковысского района Гродненской области : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Т. Ф. Шешкович ; Акад. наук БССР, Ин-т языкознания. – Минск, 1954. – 20 с.
10. *Янковский, Ф. М.* Глусские говоры : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Ф. М. Янковский ; Акад. наук Белорусской ССР, Ин-т языкознания. – Минск. – 1954. – 17 с.
11. *Гайдукевич, И. М.* Говоры Дриссенского района Витебской области : автореф. дис. ... канд. филол. наук / И. М. Гайдукевич ; Акад. наук Белорусской ССР, Ин-т языкознания. – Минск, 1954. – 14 с.
12. *Телентюк, Д. С.* Лунинецкие говоры (исследование в области диалектологии) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10. 02. 01 / Д. С. Телентюк ; Ленинград, 1950. – 17 с.
13. *Мацкевіч, Ю. Ф.* Некаторыя дыялектныя асаблівасці паўднёвабеларускіх гаворак / Ю. Ф. Мацкевіч : матэрыялы 1-й дыялекталаг. канф. БССР. – Мінск, 1950. – С. 54–80.
14. *Мацкевіч, Ю. Ф.* Некаторыя дыялектныя асаблівасці паўночна-ўсходніх беларускіх гаворак / Ю. Ф. Мацкевіч // Працы Ін-та мовазнаўства АН БССР. – 1957. – Вып. 3. – С. 32–49.
15. *Рамановіч, Я. М.* Заўвагі аб некаторых сінтаксічных рысах гаворак Уздзенскага раёна Мінскай вобласці / Я. М. Рамановіч // Працы Ін-та мовазнаўства АН БССР. – 1959. – Вып. 6. – С. 111–119.
16. *Янкоўскі, Ф. М.* Некаторыя сінтаксічныя асаблівасці народных гаворак / Ф. М. Янкоўскі // Весці АН БССР. Серыя грамад. навук. – 1956. – № 2. – С. 75–83.
17. *Сцяжковіч, Т. П.* Гаворкі Ваўкавыскага раёна Гродзенскай вобласці Беларускай ССР: метад. дапам. для практ. заняткаў па дыялекталогіі / Т. Ф. Сцяжковіч. – Гродна, 1959. – 129 с.
18. *Баханькоў, А. Я.* Складаназалежныя сказы з даданымі азначальнымі ў паўднёва-заходніх беларускіх гаворках / А. Я. Баханькоў // Весці АН БССР. Серыя грамад. навук. – 1960. – № 4. – С. 116–128.
19. *Баханькоў, А. Я.* Складаназалежныя сказы з даданымі дзейнікавымі, выказнікавымі і месца ў паўднёва-заходніх беларускіх гаворках / А. Я. Баханькоў // Весці АН БССР. Серыя грамад. навук. – 1961. – № 1. – С. 117–128.
20. *Баханькоў, А. Я.* Складаназалежныя сказы з даданымі дапаўняльнымі ў паўднёва-заходніх беларускіх гаворках / А. Я. Баханькоў // Працы Ін-та мовазнаўства АН БССР. – 1961. – Вып. 8. – С. 190–205.
21. *Баханькоў, А. Я.* Складаназалежныя сказы з даданымі мэты (на матэрыяле паўднёва-заходніх беларускіх гаворак) / А. Я. Баханькоў // Весці АН БССР. Серыя грамад. навук. – 1966. – № 4. – С. 85–90.
22. *Баханькоў, А. Я.* Складаназалежныя сказы з даданымі ўмовы ў паўднёва-заходніх беларускіх гаворках / А. Я. Баханькоў // Весці АН БССР. Серыя грамад. навук. – 1961. – № 2. – С. 122–133.
23. *Баханькоў, А. Я.* Складаназалежныя сказы з даданымі часу / А. Я. Баханькоў // Весці АН БССР. Серыя грамад. навук. – 1962. – № 4. – С. 106–117.
24. *Баханьков, А. Е.* Сложноподчинённые предложения в юго-западных белорусских говорах : автореф. дис. ... канд. филол. наук / А. Е. Баханьков ; Ин-т языкознания им. Якуба Коласа Акад. наук БССР. – Минск, 1961. – 27 с.
25. *Дыялекталагічны атлас беларускай мовы / Ін-т мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР ; пад рэд. Р. І. Аванесава, К. К. Крапівы, Ю. Ф. Мацкевіч. – Мінск : Выд-ва АН БССР, 1963. 8 + 338 карт.*
26. *Нарысы па беларускай дыялекталогіі: вучэб. дапам. для філал. фак. ун-таў і пед. ін-таў; пад рэд. Р. І. Аванесава. – Мінск: Навука і тэхніка, 1964. – 414 с.*
27. *Кузьмина, И. Б.* О некоторых предложных конструкциях в говорах восточнославянских языков: (по материалам ОЛА) / И. Б. Кузьмина // Общеславянский лингвистический атлас. 1983: материалы и исслед. : сб. науч. тр. – М., 1988. – С. 37–51.
28. *Беларуская дыялекталогія : вучэб. дапам. для філал. фак. ВДУ / Э. Блінава, Е. Мяцельская. – Мінск : Выш. шк., 1969. – 166 с.*
29. *Прохорова, С. М.* Синтаксис глагольных словосочетаний переходных русско-белорусских говоров Смоленщины (Лексико-граммат. сочетаемость двухсемант. групп глаголов) : автореф. дис. ... канд. филол. наук / С. М. Прохорова. – Минск, 1970. – 24 с.
30. *Яшкин, И. Я.* Славгородские говоры (Взаимодействие разнодиалектных систем) : автореф. дис. ... канд. филол. наук / И. Я. Яшкин. – Минск, 1970. – 19 с.
31. *Журавская, Л. В.* Синтаксис белорусских народных сказок и рассказов (анализ текста на уровне сверхфазового единства) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / Л. В. Журавская; Мин. гос. пед. ин-т им. А. М. Горького. – Минск, 1979. – 22 с.

32. *Горленка, В. А.* Зваротак у канструкцыях з простаю моваю у народна-дыялектнай мове / В. А. Горленка // Рэгіянальныя асаблівасці беларускай мовы, літ. і фальклору : тэз. дакл. рэсп. навук. канф. – Гомель, 1973. – С. 20–21.
33. *Груца, А. П.* Развіццё складаназалежнага сказа ў беларускай мове (на матэр. помнікаў беларускай пісьменнасці XIV–XVII стст. і сучас. нар. гаворак) / А. П. Груца. – Мінск : Навука і тэхніка, 1970. – 270 с.
34. *Долбik, I. Ф.* Асаблівасці дзеяслоўных словазлучэнняў у гаворках вёскі Нова Крупец Добрушкага раёна Гомельскай вобласці / I. Ф. Долбik // Рэгіянальныя асаблівасці беларус. мовы, літ. і фальклору : тэз. дакл. рэсп. навук. канф., Гомель, 1973. – С. 24–25.
35. *Прохорова, С. М.* Словосочетания с глаголами речи в переходных русско-белорусских говорах Смоленщины / С. М. Прохорова // Совещания по общесл. линг. атласу (Горький, 23–27 июня 1970 г.). – М., 1970. – С. 78–80.
36. *Горленка, В. А.* Няўласна-простая мова як спосаб перадачы чужаслоўя ў народна-дыялектнай мове / В. А. Горленка // Філалогія : матэрыялы навук. канф., Мінск, 1972. – С. 18–20.
37. *Горленка, В. А.* Сінтаксічныя канструкцыі з ускосна-простай моваю у народных гаворках / В. А. Горленка // Філалогія : матэрыялы навук. канф., Мінск, 1972. – С. 21–22.
38. *Горленка, В. А.* Спосабы перадачы чужаслоўя ў народна-дыялектнай мове / В. А. Горленка // Беларус. мова і літ. у ВДУ : тэз. дакл. навук.-метад. канф., Брэст, 1971. – С. 95–98.
39. *Горленка, В. А.* Ускосная мова як спосаб перадачы чужаслоўя (на матэрыяле народна-дыялектнай мовы) / В. А. Горленка // Весці АН БССР. Сер. грамад. навук. – 1971. – № 6. – С. 79–86.
40. *Рагаўцоў, В. I.* Выражэнне каўзальных адносін прыназоўнікавымі канструкцыямі ў беларускай дыялектнай мове / В. I. Рагаўцоў // Рэгіянальныя традыцыі ва ўсходнеславянскіх мовах, літаратурах і фальклору: тэз. дакл. 2-й рэсп. навук. канф. – Гомель, 1980. – С. 57–58.
41. *Прохорова, С. М.* Синтаксические поля предиката и субъекта в смоленских говорах / С. М. Прохорова // Весн. Бел. дзярж. ун-та. Серыя 4: Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. Псіхалогія. – 1987. – № 3. – С. 38–42.
42. *Прохорова, С. М.* Арэальна-тыпалагічная характарыстыка сінтаксіса пераходнай руско-беларускай языковай зоны / С. М. Прохорова // Весн. Бел. дзярж. ун-та. Серыя 4: Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. Псіхалогія. – 1989. – № 2. – С. 41–44.
43. *Прохорова, С. М.* Изучение диалектного синтаксиса славянских языков методом лингвистической географии / С. М. Прохорова // Сов. славяноведение. – 1986. – № 3. – С. 72–78.
44. *Прохорова, С. М.* Особенности глагольного управления в говорах Смоленщины (на материале переходных руско-беларускіх гаворак) / С. М. Прохорова // Русский язык: межвед. сб. – Минск, 1981. – Вып. 1. – С. 76–79.
45. *Прохорова, С. М.* Сложное предложение в говорах Смоленщины / С. М. Прохорова // Русский язык: межвед. сб. – Минск, 1987. – Вып. 7. – С. 128–137.
46. *Прохорова, С. М.* Харатеристика сінтаксічных полей на уровне гипотаксіса в говорах Смоленщины / С. М. Прохорова // Весн. Бел. дзярж. ун-та. Серыя 4: Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. Псіхалогія. – 1986. – № 2. – С. 27–29.
47. *Прохорова, С. М.* Синтаксическое поле объекта в говорах Смоленщины / С. М. Прохорова // Весн. Бел. дзярж. ун-та. Серыя 4: Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. Псіхалогія. – 1987. – № 1. – С. 26–30.
48. *Кузьмина, И. Б.* Бытийные конструкции в говорах восточнославянских (в том числе и белорусском) языков: (по материалам ОЛА) / И. Б. Кузьмина // Общеславянский лингвистический атлас. 1985 – 1987 : материалы и исслед.: сб. науч. тр. – М., 1989. – С. 55–59.
49. *Кузьмина, И. Б.* Первые результаты изучения синтаксических материалов ОЛА по русским и белорусским говорам / И. Б. Кузьмина // Общеславянский лингвистический атлас. 1981 : материалы и исслед. : сб. науч. тр. – М., 1984. – С. 20–33.
50. *Иванова, А. А.* Предложно-именные конструкции как единица номинации в микропонимии Мозырского Полесья / А. А. Иванова // Словообразование и номинативная деривация в славянских языках : тез. докл. 2-й рэсп. канф. : в 2 ч. – Гродно, 1986. – Ч. 2. – С. 47–48.
51. *Цыхун, Г. А.* Славянскія прыналежныя канструкцыі з займеннікавай клітыкай : (Да метадыкі вызначэння цэнтра інавацыі) / Г. А. Цыхун // Беларус. лінгвістыка. – 1981. – Вып. 20. – С. 56–62.
52. *Хромчанка, А. Р.* Апісальныя канструкцыі з прыназоўнікам «на» ў гаворках Мастоўскага раёна / А. Р. Хромчанка // Словообразование и номинативная деривация в славянских языках : тез. докл. 3-й рэсп. канф.: в 2 ч. – Гродно, 1989. – Ч. 2. – С. 101–103.
53. *Яшкін, I. Я.* Узаемадзеянне рознадыялектных сістэм: Марфалогія. Сінтаксіс / I. Я. Яшкін ; рэд. А. I. Жураўскі; АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Якуба Коласа. – Мінск: Навука і тэхніка, 1980. – 103 с.
54. Восточнославянские изоглоссы, 1995 / И. А. Букринская, Н. Л. Голубева, Л. Э. Калнынь [и др.] ; РАН, Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. – М. : Наука, 1995. – 111 с.
55. Восточнославянские изоглоссы, 1998 / И. А. Букринская, Н. Л. Голубева, Л. Э. Калнынь [и др.] ; РАН, Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. – М. : Наука, 1998. – 111 с.
56. Восточнославянские изоглоссы, 1998 / И. А. Букринская, Н. Л. Голубева, Л. Э. Калнынь [и др.] ; РАН, Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. – М. : Наука, 1998. – 111 с.
57. Восточнославянские изоглоссы, 1998 / И. А. Букринская, Н. Л. Голубева, Л. Э. Калнынь [и др.] ; РАН, Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. – М. : Наука, 1998. – 111 с.
58. *Прохорова, С. М.* Арэальна-тыпалагічная характарыстыка сінтаксіса пераходнай руско-беларускай зоны / С. М. Прохорова : автореф. дис. ... д-ра філол. наук / С. М. Прохорова. – Минск, 1991. – 47 с.

59. Прохорова, С. М. Синтаксис переходной русско-белорусской зоны: Ареал.-типолог. исслед. / С. М. Прохорова; науч. ред. П. П. Шуба. – Минск: Университетское, 1991. – 136 с.
60. Пашкевіч, М. І. Асаблівасці параўнальных канструкцый у Брэсцкіх гаворках / М. І. Пашкевіч // Рэгіянальныя асаблівасці ўсходнеславянскіх моў: тэз. дакл. і паведам. – Гомель, 1990. – С. 81–83.
61. Рагаўцоў, Г. І. Фінальныя канструкцыі з сінкрэтызмам сінтаксічных адносін у беларускай народна-дыялектнай мове (на матэрыяле канструкцый з інфінітывам) / Г. І. Рагаўцоў // Валентность и сочетаемость на синтаксическом уровне языка и речи : тэз. докл. и сообщ. межвуз. науч. конф. – Могилев, 1991. – С. 96–97.
62. Железняк, М. Г. Синтаксис для выраження прыблізнай колькасці в украінських східнополіських говірках / М. Г. Железняк // Дослідження з української діалектології : зб. наук. праць. – Київ, 1991. – С. 53–61.
63. Хромчанка, А. Р. Паўночна-мастоўскія гаворкі (арэальная, генетычная і тыпалагічная характарыстыка): аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01 / А. Р. Хромчанка; БДПУ. – Мінск, 2001. – 20 с.
64. Полетаева, О. А. Принципы составления регионального синтаксического атласа: Переходная русско-белорусская языковая зона (Витебщина– Смоленщина) : автореф. дис. ... канд. филол. наук :10.02.01; 10.02.19 / О. А. Полетаева ; Беларус. гос. ун-т. – Калининград, 2003. – 25 с.
65. Малашанка, Н. П. Сінтаксіс беларускай народнай песні: тыпы семантычнага суб'екта: аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01. / Н. П. Малашанка; ГДУ. – Гомель, 2006. – 20 с.
66. Чарнякевіч, Ю. Ф. Атлас гаворак паўночна-ўсходняй Брэстчыны / Ю. Ф. Чарнякевіч ; навук. рэд. П. А. Міхайлаў. – Мінск : Тэхналогія, 2009. – 255 с. : табл., карты ; 30 см.
67. Сегень, Б. Прыназоўнік у сістэме адной усходнеславянскай гаворкі Беластоцчыны / Б. Сегень ; Ун-т у Беластоку, філал. фак. – Беласток : Выд-ва Ун-та ў Беластоку, 2001. – 232 с.
68. Jankowiak, M. Gwary białoruskie na Łotwie w rejonie krasławskim : stadium socjolinwistyczne / M. Jankowiak ; Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Fundacja Slawistyczna. – Warszawa : Slavistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2009. – 248 s.
69. Янковяк, М. Беларускія гаворкі ў Краслаўскім раёне Латвіі : сацыялінгвістычнае даследаванне ; пер. з польск. мовы / М. Янковяк. – Беласток : Беларус. гіст. т-ва ; Вільнюс : Ін-т беларусістыкі, 2012. – 287 с.
70. Barszczewska, N. Dialektologia białoruska / N. Barszczewska, M. Jankowiak ; Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk. – Warszawa : Slavistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2012. – 308 s.

Паступіў у рэдакцыю 15.03.2016